

Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme

 MEHMET YAŞAR^a

Öz: Millî Eğitim Bakanlığınca, tüm öğretim kademelerindeki zorunlu derslere ait "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" yeni öğretim programı çalışması yürütülmüş ve ders programları yenilenmiştir. Bu süreçte Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) programları da yenilenmiştir. Bu çalışma, 2024 yılında yayınlanıp kademeli olarak yürürlüğe giren DKAB dersi öğretim programlarını yapılış, şekil ve içerik yönünden eski programlarla karşılaştırıp değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sadeleştirme, değer ve beceri odaklı olma iddiası ile yenilenen programlara bu hususların ne kadar ve nasıl yansıtıldığı gözlemlenmeye çalışılmıştır. Görülen eksiklikler tespit edilerek program geliştirme süreçlerine katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Program, olumlu yönde bazı değişimleri içermektedir. Ancak bir deneme süreci geçirmeden uygulamaya alınması, yeterince çalışılmış izlenimi vermemesi, sadeleştirme iddiasından uzak olması, tanıtımının yeterince yapılmamış olması gibi bazı noktalardan eleştirilmektedir. Temennimiz eleştirilerin giderilerek daha iyi programların geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, din eğitimi, din öğretimi, program, müfredat.

^a AYBÜ, Sağlık Hizmetleri MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü
editormehmet@gmail.com

Positioning Religion in Contemporary Philosophy of Science

Abstract: The Ministry of National Education carried out the “Turkey Century Education Model” new curriculum study for compulsory courses at all levels of education and renewed the curricula. Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) programs were also renewed during this process. This study aims to compare and evaluate the curricula of the Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) course, which was published in 2024 and gradually entered into force, with the old programs in terms of structure, form and content. It was tried to observe how much and how these issues were reflected in the renewed programs with the claim of simplification, value and skill-oriented. It was tried to contribute to the program development processes by identifying the deficiencies. The program includes some positive changes. However, it has been criticized on some points such as being put into practice without a trial period, not giving the impression that it has been sufficiently studied, being far from the claim of simplification, and not being sufficiently promoted. We hope the criticisms will be overcome and better programs will be developed.

Keywords: Religious Culture and Moral Knowledge, religious education, religious teaching, program, curriculum.

DKAB Programları Hakkında

Öğretim programı, eğitim programının bir alt ögesi olarak görülür ve onun amaçları doğrultusunda, bir dersle ilgili, sınıf düzeyinde belirlenen hedefleri kazandırmaya yönelik olarak planlanmış (okul içi ve dışı) tüm etkinlikleri gösteren yaşantılar düzeneği olarak tanımlanır. Onun için dersin adı ve ilkokul, ortaokul gibi öğretim basamağı ile de adlandırılır.¹ Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretim programı gibi.

Öğretim programları zamanla değişebilmektedir. Çünkü program geliştirme çalışmaları; devamlı, kapsamlı ve uygulamalı bir süreçtir. Program geliştirme ve program düzenleme olarak ifade edebileceğimiz bu faaliyetler yürütülürken bir taraftan da uygulama devam etmekte ve uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümünde mevcut araştırmalardan yararlanılmaktadır.²

İhtiyaca binaen yapılan güncellemeler veya yenilemelerin bazıları geniş çaplı olurken bazıları da daha lokal olabilmektedir. Her hâlükârda hayatın akışı, yeni gelişmeler, yeni anlayışlar; yeni ihtiyaçlar doğurur ve bu ihtiyaçlar da yeni kararlar almamızı ve uygulamamızı gerektirir. Bir tarafta toplumun beklentileri ve ihtiyaçları, diğer taraftan bireyin ihtiyaçları ve konu alanı ile ilgili ihtiyaçlar söz konusudur. Belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için bunlar arasında koordinasyonun sağlanması gerekir. Değişen bilgiler ve çağdaş düşüncenin programa yansıtılmasına da özen gösterilmelidir.³ Öncelikle bu süreçlere ihtiyaç ve değişimi algılama yönüyle bakmak gerekir.

Ülkemizde son zamanlarda on yılı geçmeyecek aralıklarla öğretim programları yenilenmekte ve öğrenci ve öğretmenlerimiz bu yeni program ve arkasından bunlara uygun yazılmış ders kitapları ile eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedirler. 4-12. sınıflarda zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bil-

¹ Burhan Akpınar, *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*, (Ankara: Data Yayınları, 2017), 7-8.

² Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Alkım Kitapçılık, 1996), 17-19.

³ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 1999), 80-81.

gisi (DKAB) dersi programları da bu çerçevede yenilenmektedir. Bu yenilenmelerin ne kadar ihtiyaç odaklı düşünüldüğü konusunda tereddütlerimiz olsa da yeninin her zaman için ayrı bir cazibesi de vardır.

Değişime ait talebin nereden geldiği de önemlidir. Değişim uygulayıcılar ve bu konudaki akademik araştırmaların talebi bildiği gibi üstten gelen talepler de söz konusu olabilmektedir. Yenilenen bu program çalışması ile ilgili olarak eskisinin bir etki-değerlendirme çalışması ve eksiklerin nasıl giderildiği gibi bir paylaşımında bulunulmamıştır. Eğitim programları tasarlanırken bir felsefesinin olması ve bunun deklaresi de gerekir. Tasarımda konu merkezli, öğrenen merkezli veya sorun merkezli yaklaşımlar gibi farklı anlayışlar veya mülahazalardan hangisinin esas alınarak desenlendiği de bildirilir. Yenilen öğretim programlarında bu tarz bir atıf bulunmayınca bize has bir tarz ve model olduğunu anlamaktayız. Literatürde program geliştirmede farklı modeller sıralanırken bize has “MEB Modeli” de yerini almış bulunmaktadır.⁴

Nihayetinde program değişmekte ve uygulamaya konulmakta, eğitim-öğretim faaliyeti bu doğrultuda devam etmektedir. Yeni programa uygun ders kitapları ve materyaller hazırlanmakta, işleyiş yeniye göre planlanmaktadır. Bunun kabul görmesi ve benimsenmesi biraz da uygulayıcıların gayretine göre şekillenmektedir.

Din dersleri, DKAB adıyla Anayasa’da zorunlu bir ders olarak kabul edildikten hemen sonra 1982’de programıyla⁵ hem ilköğretim hem de ortaöğretim dersleri arasında yerini almıştır. Bir sonraki program değişikliği yine hem ilköğretim hem ortaöğretim için 1992’de yapılmıştır.⁶ Bu iki program arasında yok denecek mahiyette farklılıklar vardır. 2000 yılı ilköğretim DKAB programı⁷ tamamen farklı bir anlayışla ele alınmış eskisinden oldukça yenilik-

⁴ Akpınar, *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*, 57-91.

⁵ MEB, *Tebliğler Dergisi*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 29 Mart 1982), C. 45, Sa. 2109, 155-161.

⁶ MEB, *Tebliğler Dergisi*, (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 13 Nisan 1992), C. 55, Sa. 2356, 219-235.

⁷ MEB, *Tebliğler Dergisi*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, Ekim 2000), C. 63, Sa. 2517, 911-978.

leri içinde barındıran bir programdır. Ben dilinin kullanılması, ayrıntılandırılmış alt başlıklarla verilmesi, kader konusunun klasik anlayıştan farklı ele alınması, dinî farklılıkların gündeme getirilmesi gibi yenilikleri bunlara örnek olarak verebiliriz. Ayrıca bu programa göre hazırlanmış ders kitapları da bazı yenilikleri barındırmaktadır.⁸

Ortaöğretim DKAB programı ise 2004'te MEB'ce kabul edilen ve yapılandırmacı olarak ifade edilen yeni bir anlayışa göre yeniden ele alınıp 2005'te yayımlanmış⁹ ve o yıl liseye başlayan öğrencilerden başlayarak (öncekilerin aksine) kademeli olarak yürürlüğe girmiştir. Alevilik ve diğer tasavvufi oluşumlar programlara ilk defa dahil olmuştur. İlköğretim için yeni anlayışa göre programın yenilenmesi ise 2006'da olmuştur.¹⁰

Hem ilköğretim hem ortaöğretim için 2010 program¹¹ değişikliğinin ana sebeplerinden birisi 2009'da başlayan ve 2010'da da devam eden Alevilik Açılım sürecinin özellikle ilköğretim programlarına yansımalarıdır.¹² Çünkü Alevilik konuları ortaöğretimde 2005'teki programa girmiş ve 2010 ortaöğretim programı da bu doğrultuda yapılmıştır. Programlar zaten çok kısa zaman önce yenilediği için konular bazında dikkate değer bir farklılığa rastlanmamıştır.¹³

⁸ Bugün bile ulaşamadığımız yoğun metinden arındırılmış etkinlik ağırlıklı hazırlanan ders kitapları o günün Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından (TTKB) ancak "Öğretim Kılavuzu" olarak geçebilmiştir. Bu programa göre hazırlanmış MEB'in ders kitabı da veli, öğrenci ve öğretmenlerin katılımı ile yarışma şeklinde hazırlanmıştır. Bk. Komisyon, *DKAB Öğretim Kılavuzu 4, 5, 6, 7, 8*, (Ankara: MEB Yayınları, 2002); Komisyon, *İlköğretim DKAB 4, 5, 6, 7, 8*, (Ankara: MEB Yayınları, 2002).

⁹ MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, (Ankara: 2005).

¹⁰ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, (Ankara: 2006).

¹¹ MEB DÖGM, *İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, (Ankara: 2010); MEB DÖGM, *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, (Ankara: 2010).

¹² Mehmet Yaşar, *Din Öğretiminde Alevilik Açılımı*, (Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2024), 143.

¹³ Ortaöğretim uygulamaya kademeli geçtiği için 2005 DKAB programına göre eğitim-öğretim sadece üç yıl sürmüştür. İlköğretimde ise 2006 DKAB programına göre eğitim-öğretim dört yıl devam etmiştir.

2005 ortaöğretim ve 2006 ilköğretim programı ve akabindeki 2010 programları alan bazlı olarak tasarlanmış ve her sınıfta her bir alan için birer ünite konulmuştur. 2018 DKAB programları ise yapılandırmacı anlayışı devam ettirme iddiasında olsa da sınıflar bazında ünite azaltımına gittiği için¹⁴ alanlardan söz etmeden üniteler bazında ama eski programı da önemli ölçüde koruyan bir anlayışla yapılmıştır. 2018 programlarında, eski (2010) program ilköğretimde daha fazla korunurken, ortaöğretimde yenilikler daha çok göze çarpmaktadır.¹⁵

2018 Ortaöğretim DKAB programında eskilerde olmayan; gönül coğrafyamız, bazı genç sahabiler, dinin hayatın (kültür, sanat, çevre, sosyal değişim, ekonomi, sosyal adalet gibi) farklı alanlarına bakışı, (ihlas, ihlas, takva, sırat-ı müstakim, cihat gibi) bazı dinî kavramlar, yeni dini hareketler, (iktisadi hayat, gıda maddeleri ve bağımlılık, sağlık ve tıp alanları ile ilgili) güncel dinî meseleler gibi konular hemen dikkat çeker. Ayrıca önemli bir yenilik olarak her ünitenin son konusu olarak “Kur’an’dan Mesajlar” başlığı ile bazı ayetler ve yorumlarının verilmesi söz konusudur.

Geçmişteki örneklerden hareketle anladığımız, her bir yeni program çalışmasının ortaya çıkışı bir anlayışa ve talebe karşılık gelmektedir. Bunların ne kadar gerçekleştiği, akademik çalışmalar ve Bakanlığa olan dönütlerde görülebilecek hususlardır. 2024’te de yeni bir program çalışması yapıldı ve kademeli olarak uygulamaya konuldu.¹⁶ Öncelikle “Hangi ihtiyaçlar ve talepler yeni bir program çalışmasını gerekli kıldı?” sorusunu sormamız gerekir. Yoğun atıf yapılan, altı koyuca çizilen, bu alanda yapılan faaliyetlerin bir üst başlığı gibi görülen; “Cumhuriyetimizin 100. Yılı” ve “Türkiye

¹⁴ İlköğretimde her sınıfta daha önce altı, ortaöğretimde ise yedi ünite vardı. 2018 programlarında bu sayı tüm sınıflar için beşe düşürülmüştür.

¹⁵ Bk. MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, (Ankara: 2018); MEB DÖGM, *DKAB Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, (Ankara: 2018).

¹⁶ MEB, *İlkokul, Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu DKAB Öğretim Programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf)*, (Ankara: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2024); MEB, *Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıf)*, (Ankara: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2024).

Yüzyılı Maarif Modeli"¹⁷ ifadelerinin bir ihtiyaç ve talebi ne kadar ifade ettiği konusundaki çekincelerimiz bir tarafa, sanki daha iyiyi arama gayreti, bu konudaki çabalarda bir motivasyon sağlama ifadeleri gibi durmaktadır.

Bu çalışma ile elimizdeki hali hazır 2024 DKAB Dersi Prog-ramlarında isimlendirmeden ziyade, yapılmak istenen ve içerikte ne yapıldığı ile ilgili bir değerlendirmede bulunmak istiyoruz. Bu bağlamda eski programlardan farklı gördüğümüz, haklı bulduğumuzun yanında eleştirdiğimiz yerler de olacaktır. Son iki prog-ramda (2018, 2024) Bakanlık da bunu istiyor ve önemsiyor ki prog-ramlar son halini almadan ve yürürlüğe girmeden bir askı süreci geçirmekte ve herkese açık hale getirilip eleştiriler alınmaktadır.¹⁸ Bunun programları zenginleştireceği aşıkardır. Burada eleştirilecek bir nokta askı ve eleştirilerin değerlendirme süresinin kısa tutulmasıdır.¹⁹ Programların kademeli olarak yürürlüğe konulması²⁰ ise

¹⁷ Örneğin, Bakanlık bahsettiğimiz ifadelerin de yer aldığı bir kitap yayınlamış. Bk. MEB TTKB, *Cumhuriyetimizin 100. Yılı Eğitimde Geleceğe Bakış Raporu*, (Ankara: 2023). Kitap; Eğitim Felsefesi ve Değerler, Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Teknoloji ve Eğitim, Sürdürülebilirlik ve Eğitim başlıkları ile dört bölümden oluşmakta. Kitabın arka kapağında MEB logosu yanında "Türkiye Yüzyılı" ve "Cumhuriyetimizin 100. Yılında" logoları yer almakta. "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" zaten yeni çıkan tüm program kitapların kapağında yer alan bir ifadedir.

¹⁸ Bk. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/icerik/598> (Erişim: 06.05.2024); <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/3203008> (Erişim: 06.05.2024)

Araştırmacı da askı ve görüş bildirme süreci kısa da olsa programları inceleyerek o zaman için düzeltilmesini istediği hususları e-devlet üzerinden Bakanlığa bildirmiştir. Ayrıca 81 İlden 260 STK'nin desteğiyle "Müfredat Değerlendirme Raporu" olarak kamuya mal olan raporu hazırlayan ekip içinde de yer almıştır. Bk. <https://www.habervakti.com/9-uzman-81-ilden-260-stknin-destegiyle-mufredat-degerlendirme-raporu-yayimladi> (Erişim: 12.05.2024). Bunların bir kısmının onaylı programlarda düzeltilmiş olması sevindirici olmakla beraber bir kısmı hala eski halini korumaktadır.

¹⁹ Askı süresi on gün, 67 bini aşan eleştiri ve önerilerin değerlendirilip sonuçlanması da bir o kadar sürmüştür. Bk. <https://www.meb.gov.tr/bakan-tek-in-yeni-mufredat-onayladi/haber/33871/tr> (Erişim: 30.05.2014)

²⁰ <https://odsgm.meb.gov.tr/www/turkiye-yuzyili-maarif-modeline-iliskin-genelge-yayimlandi/icerik/1261> (Erişim: 20.08.2024); <https://www.trthaber.com/haber/egitim/bakan-tek-in-yeni-mufredat-kademeli-uygulamaya-gececek-842017.html> (Erişim: 08.05.2024). Yeni öğretim programları 2024-2025 eğitim-öğretim yılında DKAB için sadece 5 ve 9. sınıflarda uygulanacak,

süreçte görülebilecek iyileştirmelerin yapılabilmesine imkân sağlanması açısından olumlu bir gelişmedir.

Askı sürecinde programların incelenmesi ve değerlendirilmesi, görüş ve önerilerin Bakanlıkla ve kamuoyu ile paylaşılması mutlaka değerlidir. Ama kısa tutulan süreçte bu işi çok iyi bilenlerin bile işin mantığını anlaması ve yapılanları bir yere oturtması zordur. Çoğu görüş ve önerinin eğitimin genel yapısı ve aksayan yönleri ile ilgili olması kaçınılmazdır. Yapılan programlara yönelik olmayan veya çok genel olan eleştiri ve önerilerin dikkate alınması güçleşmektedir. Ayrıca süreç yüz yüze işlemediği için taraflar arasında kastedilenle anlaşılan arasındaki fark görülebilmektedir.²¹ Diğer taraftan gelen teklifler, eleştiriler; bunları yapanla program yapımcıları arasında geçmekte kamuoyu veya örneğin öğretmenlerin çoğunluğu bu teklif ve eleştiriye ne kadar olumlu bakar bilinememektedir. Bu süreçte gördüğümüz kadarı ile sadece maddi hata diyeceğimiz, lokal bazı değişiklikler söz konusu olabilmektedir.

Yeni çalışmada her dersin öğretim programını incelemeden önce tüm dersleri ve programları ilgilendiren “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni”²² inceleyip anlayıp ondan sonra ilgili dersin programını incelemek gerekir ki askı süresinin kısalığı buna çok imkân vermemektedir. Bu metinde, “Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne Genel Bakış” başlığı ile “Köklerden Geleceğe” alt başlığı verilmiş ve yeni model şu şekilde tanımlanmıştır: “Eğitim birçok bileşeni olan bir bütündür. Bir ayağı geçmişte duran eğitimin diğer ayağı insanlığın geleceğine ufuklar açan bir kapıdır. Millî ve manevi değerler manzumesi ile maddi gelişmenin zirvesini hedefleyen Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğretim programlarının temel yaklaşımı, öğrenci profili, Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, beceriler çerçevesi bileşen-

ders kitabı olarak da bu seneye mahsus MEB'ce hazırlanan öğretim materyalleri kullanılacaktır.

²¹ Araştırmacı da uzun yıllar öğretim programı yapımcısı olarak Bakanlıkta çalışmış ve sürecin sağlıklı işleminin önündeki engelleri görmüştür.

²² MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*, (Ankara: 2024).

lerinden oluşan bütüncül bir modeldir.”²³

Program yeni yayınlandığı ve (her ne kadar kademeli uygulamaya alınsa da) tüm öğretim kademelerinin ilk sınıfında bu (2024-2025) eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya girmiş ve bir deneme süreci geçirmemiştir.²⁴ Halbuki program geliştirme süreci; hazırlama, deneme, değerlendirme aşamalarından sonraki bir uygulamayı içermektedir.²⁵ Bu pilot uygulamalar genelde belli il, okul, öğrenci, öğretmenle bir eğitim-öğretim yılı sürmektedir. Daha önce 2004’te başlatılan program çalışmaları sonrası böyle bir pilot uygulama yılı deneyimimiz olmuştur. Bugün ise bir anlamda tüm okul kademelerinin ilk sınıfları pilot uygulamaya girmiştir. Bir farkla ki bu sınıflar zorunlu eğitim-öğretim hayatının bundan sonrasını yenilenen programlarla yapmış olacaklar. Ayrıca programın aksayan yönlerinin bu öğretim yılı sonunda düzeltileceğine yönelik bir açıklamaya rastlanılmamaktadır. Çünkü geçmiş tecrübeler programlar deneme süreci geçirmediği gibi tekrar yenilenene kadar bir değişikliğe de uğramamaktadır.

Alan öğretmenlerimizden, kitap yazım çalışmasında yer alan bazı meslektaşlarımızdan ve kamuoyundan yenilenen programlarla ilgili şahsımıza gelen yoğun sorulardan yeterli tanıtım yapılmadığı izlenimi de almaktayız. Geçmişte alanımız itibariyle yenilenen öğretim programları ile ilgili araştırmacının da katıldığı, tüm öğretmenlerimizi kapsayan tanıtımlar yapılmıştır. Bugün için teknolojinin de imkanları ile bunlar daha rahat yapılabilir. Özellikle veliler lise ve üniversiteye geçiş sınavlarını da düşünerek yoğunca “Ne değişti?” sorusunu yöneltebilirler. Bunun için vatandaşımızın yoğun metin okuma ve uzun dinleme alışkanlığı olmadığı için daha öz ifadelerle kısa tanıtım bilgilendirmeleri ve çekimleri ile bu sorun giderilebilir.

²³ A.g.e. 3.

²⁴ Yeterince askıda da kalmamış ve uygulamaya da yeni başlanmıştır. Hal böyle olunca değerlendirme açısından önemli ölçüde eski programlarla bir kıyaslamamız söz konusu olacaktır.

²⁵ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 159-176; Akpınar, *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*, 56.

İnceleme ve Değerlendirme

Yeni programların hazırlanması 10 yıldır süren bir çalışma dense²⁶ de son değişim (2018) ile arasında sadece 6 yıllık bir zaman söz konusudur. 1000'i aşkın paydaşla çalışılması ise yapılacaklar ve yapılanlar hakkında ara ara toplantılarda bulunulan bir sayıyı ifade eder. Önemli olan bu paydaşların ana kadronun çalışmaları-na katkıda bulunma düzeyleri, ne kadar katkıda bulduklarıdır. Yani büyük isimlendirmeler ve sayı çokluğundan ziyade bizi ilgilendiren içeriğin kaliteyi yakalamasıdır.

Program değişikliğinin ana sebebi olarak iki noktaya dikkat çekilmektedir: Sadeleştirme ve değer ve becerilerin tüm öğretim programlarını kapsayacak şekilde yansıtılmasıdır.²⁷ Ayrıca yerellik, millilik ve köklere bağlılık vurgusu da söz konusudur. DKAB dersi adına sadeleştirme diyebileceğimiz; öğrenme çıktıları (kazanım) sayısında bir azalma olmuştur ama ünite ve konularda bir azalma söz konusu olmamıştır. Öğrenme çıktılarının %35 azaltıldığı²⁸ ifadesi de abartılı hatta yanlış bile diyebileceğimiz bir konumdur. Azaltmadan kastedilen sadece öğrenme çıktısı sayısındaki bir azaltma ise bu bile temel eğitimde bizim tespitlerimize göre %23, ortaöğretimde ise %18 olarak gerçekleşmiştir.²⁹

Sadeleştirmenin sadece öğrenme çıktısı/kazanım sayısının azaltılması ile olmayacağını da bilinmesi gerekir. Çünkü öyle bir öğrenme çıktısı/kazanım ifadesi kullanırsınız ki, en az 2-3 öğrenme çıktısı/kazanım yerine geçebilir. Dolayısıyla salt sayı ile 'şu kadar kazanım azalmış' demek programın sadeleştiğini göstermeye yet-

²⁶ Bk. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/icerik/598> (Erişim: 06.05.2024); <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/3203008> (Erişim: 06.05.2024)

²⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/3203008> (Erişim: 06.05.2024)

²⁸ Aynı yer.

²⁹ Karşılaştırma için bk. 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 13-15 ile 2024 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 12-13; 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, 13-14 ile 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, 12-13.

2018 DKAB programında temel eğitimde 125, ortaöğretimde ise 89 kazanım yer almaktadır. Yeni programda ise temel eğitimde 96, ortaöğretimde ise 73 öğrenme çıktısı yer almaktadır.

mez. Bu konuda bir örnek vermek yeterli olacaktır zannederim: Yeni program DKAB.6.5.1. öğrenme çıktısı, “Geleneğimizde, edebiyatımızda ve musikimizde dinin izlerini özetleyebilme” olarak ifade edilmiş. Bu öğrenme çıktısı çok gariptir ki tüm üniteye ait tek öğrenme çıktısıdır.³⁰ İçerik çerçevesi (konu başlığı) olarak 3 madde yer almakta: Geleneğimizde Dinin İzleri, Edebiyatımızda Dinin İzleri, Musikimizde Dinin İzleri. Elimizdeki programın geneline baktığımızda her konu başlığına bir öğrenme çıktısı düşerken burada üç başlığa bir öğrenme çıktısı yer almaktadır. Yani normalde üç öğrenme çıktısı olabileceken sadeleştirme adına birleştirenmiş görülmektedir. 2018 programında bu ünite (5. sınıf, 5. ünite, Çevremizde Dinin İzleri) yer alan mimari, müzik, edebiyat ve örf, adetlerle ilgili birer kazanım (toplam 4 kazanım) vardır. Yeni programda mimari konusu 5. Sınıf, 5. üniteye alınmış, geriye kalan üç konu başlığı için de bir öğrenme çıktısı ile yetinilmiştir. Yani kabul edersek, 2 öğrenme çıktılık bir sadeleştirme söz konusu olmuştur.

Sadeleştirmenin görülebileceği diğer bir yer bu programlara göre yazılabilecek ders kitaplarının forma sayıları olabilir. Çünkü programın öğrenci ve öğretmenin önüne çıkan müşahhas şekli ders kitaplarıdır. Burada eski yeni karşılaştırması yapacak olursak eskisinde (2018) programa göre yazılacak ders kitaplarında alt sınır belirlenmezken üst sınırı 4 ve 5. sınıfta, 9; diğer tüm sınıflarda 10 forma olarak belirlenmiştir.³¹ Yeni (2024) programda ise alt ve üst sınır aralıkları tüm sınıflar için 11-13 forma olarak verilmiştir.³² Yani yenisinin alt sınırı, eskisinin üst sınırından bile fazlalık göstermektedir. Kısaca yeni programa göre yazılacak ders kitaplarının

³⁰ Bir ünitenin sadece bir öğrenme çıktısı/kazanımı olması da ayrıca değerlendirilecek bir konudur. Halihazır programda 2 öğrenme çıktısı olan ünite yokken programda bu şekilde (tek öğrenme çıktısı olan) 4 ünite vardır ki, bu eski programların hiçbirinde olmayan bir husustur. 4 ünite olarak bahsedilen ünitelerden biri örnek verdiğimiz 6. sınıf, 5. ünite (Kültürümüzdeki Dinî Motifler)’dir. Diğer üçü ise diğer dinlerle ilgili ünitelerdir. Onlarda da dinlerin her biri adına öğrenme çıktısı yazılabileceken birleştirilip bir ile yetinilmiştir.

³¹ 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 10; 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, 10.

³² 2024 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 13; 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, 13.

alt sınırı eskisinin üst sınırından 16 sayfa fazla olacaktır. Burada bir sadeleştirme, azaltma söz konusu olmayıp bilakis sayfa sayısının en az bir forma artması, kitabın daha kalın olması söz konusudur.³³

Program metnlerinin sayfa sayısını karşılaştırsak yine sadeleştirmeyi anlayamamaktayız. Çünkü bu konuda yenileri eskilerini üçe katlamaktadır. Eskiler 35 ve 40 sayfa iken yeniler 98 ve 120 sayfadırlar. Yeni programın sayfa sayısının fazlalığı biraz da değer, beceri, eğilimler, disiplinler arası ilişkiler, öğrenme çıktılarının süreç bileşenleri, öğrenme-öğretme yaşantıları (temel kabuller, ön değerlendirme süreci, köprü kurma), öğrenme-öğretme uygulamaları, farklılaştırma (zenginleştirme, destekleme), öğretmen yansıtma gibi başlıklar oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Bu başlıkların bazısı bir satırda biterken, bazıları (öğrenme-öğretme uygulamaları gibi) bir sayfayı aşan bir konumdadır.

Programın sayfa sayısının fazlalığı, çokça ayrıntı vermesi; öğretmene ve kitap yazarına yeni ufuklar açmak, yeni öneriler sunmak açısından işini kolaylaştırıyor gibi görünürken diğer taraftan yapılması zorunlu gibi görünen faaliyetlerde sıkıntıya da sebep olabilmektedir. Zenginleştirmeyi öldüren bir yönüne de dikkat çekmek gerekir. Programdan yararlanacakların metni eline aldığı anda gözünü korkutması da cabası. Özellikle öğrenme-öğretme yaşantılarında "...sorusu sorularak, yapılarak..." gibi ifadeler; yine öğrenme-öğretme uygulamalarındaki öneri boyutunun ötesinde "... açıklanır, sorulur, yaptırılır..." gibi zorunluluk ifadeleri ders işlenilişinde ve yazılacak ders kitaplarında zenginlikten ziyade bir tekdüzeliğe işaret etmektedir. Halbuki "... yapılabilir, sorulabilir, açıklanabilir..." ifadeleri programa uygun emsaline de müsaade ettiği için daha bir rahatlık ve zenginlik sağlar. Ölçme ve değerlendirme sürecindeki ifadelenmeler tam da buna olumlu yönde örnek olarak gösterilebilir. Yeni program öğretmene ve kitap yazarına ne soracağı ne yapacağı konusunda öneri sunması yerine zorunlu soru sordurması ve yapacaklarını belirtmesi yönü ile de

³³ DKAB alanı bu konuda daha insafli davranmış. Çünkü 5. Sınıf için çıkarılan bu seneki Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ile 9 sınıf için yazılan Matematik kitapları sayfa çokluğundan ikişer kitap olarak çıkarılmıştır.

daha önceki programlardan ayrılmaktadır.

Programın sayfa sayısını azaltma noktasında; farklı bir sayfa dizaynı, her bir ünite ile ilgili ilk sayfadaki boş bırakılan yerlerin kaldırılması önerilebilir. Ayrıca her ünite ile ilgili verilen açıklamalarda çokça tekrarlanan hususlar var. Bunlar giriş kısmında dikkat edilmesi/uyulması gereken hususlar şeklinde verilebilir. Örneğin ilkökul ve ortaokul programında ünite sonlarındaki sure öğretimi ile ilgili tekrarlanan şu ifade: "... suresinin nerelerde okunduğuna değinilir ve içerdiği mesajlar açıklanır. ... suresi hakkında bilgi verilirken surenin Mekki-Medeni ayrımı, ayet sayısı ve Kur'an-ı Kerim'deki sıralaması gibi konulara değinilmez.³⁴ ...suresini dinlemek üzere Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı genel ağ adresleri belirlenir. Öğrencilerin bu adresleri kullanmaları sağlanarak (OB2) surenin doğru telaffuzunu öğrenmeleri için dinleme etkinliği yapılır. Öğrencilerin bu sureyi kendine güvenerek (E1.5) okuması için sesli okuma etkinliği yapılabilir. Surenin anlamı incelenir. Surenin anlamından çıkarılacak mesajlarla ilgili etkinlikler yapılarak sure değerlendirilebilir. Öğrencilerin surenin anlamını kendi hayatı için anlamlı hâle getirmesi sağlanır. Öğrencilerin ... suresinin anlamını değiştirmeyecek şekilde kendi cümleleriyle yeniden ifade etmeleri için yazma etkinliği yapılabilir."

Ortaöğretimde her ünite sonunda yer alan "Kur'an'dan Mesajlar" konusu için de; "... ayetler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan matbu ve dijital meallerden bulunarak incelenir (OB2). Ayetlerin nüzul sebeplerine, ayetlerde geçen şahıslara, yerlere, konulara ve kavramlara yer verilir. Öğrenciler bu ayetlerde verilen mesajları çözümler ve sınıflandırır. Bu süreçte bilgi kartları kullanı-

³⁴ Ünite sonlarındaki sure öğretimi ile ilgili bu uyarının (surenin Mekki-Medeni ayrımı, ayet sayısı ve Kur'an-ı Kerim'deki sıralaması gibi konulara değinilmemesi) niçin yapıldığı da anlaşılmamaktadır. Kur'an ve meallerinde sure başlarında genellikle bu bilgiler yer alır. Öğrenci, sure ve dua ile ilgili birçok bilgi öğrenirken, etkinlik yaparken en yaygın şekilde karşılaşıacağı bir bilginin öğretim konusu edilmemesini anlamakta zorlanmaktayız. Anlamlandırmaya çalışacak olsak, biraz da zihin okuyarak: Ezbere dayalı öğrenilecek bir bilgi olması, diyebiliriz. Bazı öğretmenler de kitapta yer alan bir bilgi diyerek maalesef her şeyi ölçme değerlendirme konusu yapıyor. Fakat buna gelene kadar, o gözle baktığımızda bunun gibi çok bilginin kitaplarda yer aldığını da görürüz.

labilir. Öğrenciler, ayetlerde ele alınan konuları açıklar (SDB2.1). Ölçme ve değerlendirme uygulamalarında boşluk doldurma, doğru-yanlış, kısa cevaplı ve açık uçlu soru türlerinden oluşan çalışma yaprağı kullanılabilir.” ifadesi tekrarlanmaktadır. Ayrıca tüm programlarda ölçme ve değerlendirme ile ilgili hususlar da aynı şekilde tekrar edilmekte. Bunlar da programın giriş kısmında ortak uyarı olarak verilebilir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metninde tüm dersleri ilgilendiren; alan becerileri, kavramsal beceriler, okuryazarlık becerileri, sosyal-duygusal öğrenme becerileri, değerler, eğilimler yer almaktadır. Bunlar bazı kodlarla ifade edilmiş (Örneğin, KB2.8 gibi). Her öğretim programı da kendi derisi için bunları kullanmaktadır. Her ünite giriş sayfasındaki beceri, eğilim, değer vs. verilirken kodun yanında neyi ifade ettiği de veriliyor. Ama öğrenme-öğretme uygulamaları alanında olduğu gibi sadece kod verildiği de oluyor. Dolayısı ile programı inceleyen bu kodun ne anlama geldiğini bilemiyor. Anlamıyla yan yana görse bile, biri varsa diğeri niye var gibi anlamlandırmakta zorlanabiliyor. Yukarıda verdiğimiz örneği sadece ünitenin kavramsal becerilerinde “KB2.8 Sorgulama” şeklinde görebiliriz. Diğer yerlerde “KB2.8” geçmekte. Yani bu kod, kavramsal becerilerin ikincisi olan bütünleşik becerilerin, 8. becerisi olan “sorumluluk” anlamına geliyor. Bu becerilerin bir de süreç bileşenleri var ki o, bu kodu daha da uzatıyor. Örneğin (verdiğimiz örnekten devam edecek olursak), KB2.8.SB3 İlgili konu hakkında bilgi toplamak, anlamına geliyor.³⁵ Kısaca sadeleştireceğiz diye çıkılan yol; kod çözmeye işlemleri ile daha gizemli ve anlaşılabilirliğinin karmaşıklaştığı bir duruma sokulmuş. Bunun için en azından kodlarla ilgili program girişine neleri ifade ettiği bir tablo şeklinde verilse inceleyecekler için başka bir metne ulaşmadan problemi çözmeye yardımcı olur. Hem de kodlarla örülen bu dünyayı topluca görmüş oluruz.

Program değişikliğinin ana sebebi olarak gösterilen ikinci nokta, değer ve becerilerin tüm öğretim programlarını kapsayacak

³⁵ MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*, 16.

şekilde yansıtılmasıdır. Bunun da yeni bir şey olduğunu zannetmeyelim. Bir önceki programda (2018) değerler ve yetkinlikler başlıkları söz konusu. Verilmesi gereken 10 kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) sıralanmış. Türkiye Yetkinlikler Çerçevesi (TYÇ) kapsamında belirlenmiş 8 anahtar yetkinlik (Anadilde iletişim, Yabancı dillerde iletişim, Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, Dijital yetkinlik, Öğrenmeyi öğrenme, Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, İnisiyatif alma ve girişimcilik, Kültürel farkındalık ve ifade) verilmiş.³⁶ 2018'den önceki iki programda da kazanımlar tablolarının açıklamalar sütununda her ünite için değer ve beceriler ayrı ayrı (yeni programda olduğu gibi) verilmiştir.³⁷ Konu verilecek olan değer ve beceri sayısı ise yeni programla yarışacak kadar bir sayı da söz konusudur.³⁸

Son zamanlarda değerlerdeki bir erozyondan ve eğitimin beceri kazandıramadığından yakınılarak bu durumlardan kurtulmak için programlara bunların yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu faaliyetin tarihinin de (20 yıl kadar) eskilere gittiğini görmekteyiz. Gelenen noktada programlarda bunların yer alması ile işin düzelmediği; bunların ders kitaplarına yansıyor, öğretmenlerin benimseyerek ders işlenişlerine aksettirilmesi gerektiği gibi bir problemle karşı karşıya olduğumuz anlaşılmaktadır. Değer ve becerilerin ders kitaplarına yansıtılıp-yansıtılmadığına dikkat edilmesi hususunun kontrolünün son birkaç senede olduğunu biliyoruz. Ayrıca yeni programa göre yazılacak kitaplarda öğrenme-öğretme uygulamalarındaki işlem basamakları şeklinde verilen işleyiş bu beceri ve değerlerin yerleştirmesinden bunlara dikkat edileceğinin sinyali almaktayız. Ayrıca adı materyal de olsa bu sene için hazırlanan

³⁶ 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 2-4; 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, 2-4.

³⁷ Bk. 2010 İlköğretim DKAB Programı, 36-65; 2010 Ortaöğretim DKAB Programı, 32-59; 2006 İlköğretim DKAB Programı, 35-64; 2005 Ortaöğretim DKAB Programı, 45-72.

³⁸ 2010 İlköğretim DKAB Programında (20-24), 10 beceri, 61 değer; 2010 Ortaöğretim DKAB Programında (13-14), 10 beceri, 35 değer; 2006 İlköğretim DKAB Programında (20-23), 10 beceri, 61 değer; 2005 Ortaöğretim DKAB Programında (16-17), 25 beceri, 35 değer verilmiştir.

ders kitaplarında da bu hususlara dikkat edildiğini görmekteyiz.³⁹ Temennimiz bu hususların özellikle ders kitaplarına yansımına dikkat edilir ve öğretmenlerimiz de önemine inanarak bunların verilmesine azami dikkat eder.

Yeni programlarda öne çıkan diğer bir husus ise yerellik, millilik ve köklere bağlılık vurgusudur. Bu hususun programa yansımaları; öncelikle daha önce fazla kullanılmayan maarif, erdem-değer-eylem, beden-ruh bütünlüğü, maneviyat, akliselim, kalbise-lim ve zevkiselim nesiller yetiştirmek için madde-mana, akıl-duygu, nefis-vicdan dengesi, hikmet, merhamet, medeniyet mirası kavramlarına⁴⁰ yapılan atıflar şeklinde kendini göstermektedir. Bütün bunlar geçmişle hemhal olmuş bir dünya görüşü içinde yer alan ve anlaşılan kavramlardır. Bir anlamda bize has bir eğitim anlayışı oluşturmaya çalışan bir gayret olarak da görebiliriz. Ama halihazır dünyaya geldiğimizde bunlarla yeni bir eğitim paradig-ması oluşturmak noktasında yolun başında olduğumuz anlaşılıyor. Bu yüzden de oldukça eleştiri alacağına benziyor.⁴¹ Yalnız bu maarif ve maneviyat dünyası içinde tercüme olduğunu düşündüğümüz bazı kavramlar da var ki, bu dokuya uymuyor. Örneğin; bağlamsallaştırma, bütünleşik, (namazla ilgili) çözümleme yapma, analogi gibi. Madem yeni bir kavramsallaştırmaya gidiyoruz uydu-ruk olmayan bir dili de tercih etmeliyiz. Çünkü maarif, değer, erdem, hikmet gibi kavramlar yanına yakışmamaktadır.

Eski programda görülen ve yeniden de arttırılarak devam ettirilen dijital okuryazarlık vurgusuna da dikkat edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Dijital bağımlılıktan bahsettiğimiz bir dünyada, bir taraftan okullarda cep telefonları yasaklanmaya giderken, diğer taraftan program ve ders kitaplarında, ders işlenişlerinde dijital mecralara yönelmeyi anlamakta zorlanmaktayız. Bunun öğretmen rehberliğinde veya çoğu sınıfta yer alan akıllı tahtalar marifeti ile

³⁹ Bk. Hatice Büşra Paksoy vd., *Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu DKAB 5. Sınıf*, (Ankara: MEB Yayınları, 2024); Muhammed Emin Şimşek vd., *Ortaöğretim DKAB 9. Sınıf Ders Kitabı*, (Ankara: MEB Yayınları, 2024).

⁴⁰ MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*, 4.

⁴¹ ERG, *Eğitim Askıda*, Mayıs 2024, 19-23.

yapılmasını daha uygun bulmaktayız.

Programlarımızda ilk defa yer alan ve bireyselleştirilmiş ve esnek bir yaklaşımı temsil eden farklılaştırma başlığı altında verilen zenginleştirme ve destekleme alt başlıkları yer almaktadır. Bu uygulama önemli bir yenilik olsa da bunların kullanımı noktasında da bazı tereddütlerimiz söz konusu olmaktadır. Öncelikle bu şekilde sınıf içinde farklı gruplara farklı etkinlikler yaptırmak veya farklı ödevler vermek öğrenciler arasında farklı anlayışlara neden olması kaygımız söz konusudur. İkinci olarak bu faaliyetlerin düzenlenmesi ve değerlendirilmesi öğretmene artı bir yük bindirmektedir.

Yeni programda her üniteye ait girişte yer alan başlıkların bazılarının önemli ölçüde boş kalması ile ilgili bir sorun da söz konusudur. Bunlar: alan becerileri, disiplinler arası ilişkiler ve beceriler arası ilişkiler başlıklarıdır. Beceriler arası ilişkiler başlığı tüm ünitelerde tamamen boş kalmış. Disiplinler arası ilişkilerde ise ilkökul ve ortaokulda 25 ünitenin dokuzunda, ortaöğretimde ise 20 ünitenin dokuzunda yer verilmiş. Asıl olarak dikkatimizi çeken doğrudan DKAB'a ait alan becerilerinin olmamasıdır. Alan becerisi olarak verilenlerin (İlkokul ve ortaokulda 5 üniteye verilmiş, ortaöğretimde yer verilmemiş) ise ortak beceriler olup alanla direkt bir ilgisi kurulamamaktadır.⁴² Halbuki eski DKAB programlarında alana özgü göreceğimiz Kur'an-ı Kerim Meali Kullanma Becerisi verilmişti.⁴³ Ayrıca İHL programlarında; Temel Dinî Kaynakları Tanıma ve Kullanma, Dinî Metinleri Anlama ve Yorumlama,⁴⁴ Kur'an-ı Kerim Mealini Kullanma, Kur'an-ı Kerim'i Doğru, Güzel Okuma Anlama ve Yorumlama, Hadis Kaynaklarını Kullanma ve Tefsir Kaynaklarını Kullanma⁴⁵ becerileri verilmiştir. Program ça-

⁴² Alan becerisi olarak verilenler: Yorumlama, Sorgulama, Çözümleme, Sentezleme, Yapılandırma, Eleştirel Düşünme, Eleştirel Sosyolojik Düşünme, Tarihsel Empati ve Tarihsel Bağlamsallaştırma

⁴³ Bk. 2006 İlköğretim DKAB Programı, 20; 2010 İlköğretim DKAB Programı, 21; 2010 Ortaöğretim DKAB Programı, 13.

⁴⁴ MEB DÖGM, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, (Ankara: 2018), 106.

⁴⁵ MEB DÖGM, *İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, (Ankara: 2010), 15-16.

lışmalarında bu bölümün ihmal edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶

Sınıflar, üniteler ve konular bazında programa bakacak olursak, öncelikle ünitelere sanki eski alan bazlı bakmamız daha verimli olabilir. Buna göre ilkokul ve ortaokul programında inançla ilgili diyebileceğimiz 6 ünite var. İbadetle ilgili 6, Hz. Muhammed’le 2, Kur’an’la 4, ahlakla 2, kültürle ilgili 5 ünite yer almakta. 2018 programında inançtan 4, ibadetten 5, Hz. Muhammed’den 5, ahlaktan 5, Kur’an’dan 3 ve kültürden 3 ünite yer almakta. Buna göre inanç (2), ibadet (1), Kur’an (1) ve kültür (2) alanlarındaki ünite sayıları artarken,⁴⁷ Hz. Muhammed (3) ve ahlak (3) alanlarındaki üniteler azalmıştır. Bunların bir kısmına olumlu bakarken bir kısmını eleştirebiliriz. Örneğin Hz. Muhammed’in hayatı için eski program üç ünite ayırırken yeni program iki ünite ile yetinmiş. Eski programda bu alanla ilgili diğer iki ünitenin biri “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı”, diğeri ise “Hz. Muhammed’in Örnekliliği”. Bu iki ünite de aslında Hz. Peygamber üzerinden ahlaki bir konumda anlatım sağlıyor. Dolayısı ile ahlak konuları ile bir tedahül söz konusu olabiliyordu. Fakat bu yapılırken ahlaki ünitelerin de azaltılması tam eleştirilecek bir konumdadır. Çünkü bu yaşlar tam da ahlaki düzeyin tahkim edileceği zamanlardır. Özellikle eski programdaki, (6.3.) Zararlı Alışkanlıklar ünitesi çıkarılmış ki, bağımlılığın ortaokul seviyesine düştüğü günümüzde çok ihtiyaç olan bir konudur. Konu olarak 12. sınıf 3. ünite (Güncel Dinî Meseleler), “Bağımlılıkla İlgili Meseleler” başlığında yer almakta ki hem çok geç kalınmış olmakta hem de burada verilmiş olanları karşılamayan bir konumdadır.

4. sınıf, 1. ünite (Günlük Hayat ve Din), ilk konusunda (Günlük Hayatta Dinî İfadeler), ‘elhamdülillah’ ile zaten şükür konusuna girildiği halde tekrar şükür ile ilgili başlık oluşturup (Allah Şükretmemi İster), yeni bir konu başlığı yapmaya⁴⁸ hiç gerek yoktu. Konunun önemine binaen yapıldığını düşünürsek; o başlık

⁴⁶ Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden bu konu ile ilgili çalışmalar başlattığı bilgisini almış bulunuyoruz.

⁴⁷ Parantez içindeki rakamlar kaç ünite arttığını veya azaldığını göstermektedir.

⁴⁸ 2024 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 17.

(Günlük Hayatta Dinî İfadeler) altında yer alan selamlaşma da bir işe besmele ile başlama da başlığa çekilebilecek önemdedir. Hepsi ilk başlığın altında alt başlıklar olarak da verilebilirdi. Bunun kitap yazarına ve ders öğretmenine bırakılması düşünülebilirdi.

4. sınıf, 2. ünite (Allah Sevgisi) Öğretme-Öğrenme Yaşantıları/Ön Değerlendirme Sürecinde şu ifadeler yer almakta: “Öğrencilere ‘Allah’a (cc) sevgimizi nasıl gösteririz?’ sorusu sorularak öğrencilerin ön bilgileri harekete geçirilir ve bu soruya verdikleri cevaplara göre hazır bulunuşlukları kontrol edilir.” Köprü kurmada da “Öğrencilere sevgilerini nasıl ifade ettikleri sorulur. Sevmenin ve sevilmenin ifade edilmiş şekilleri örneklendirilerek günlük hayatla ilişki kurulur.” ifadeleri yer almakta.⁴⁹ Halbuki konu, “Allah Bizi Seviyor”. Önce Allah’ın bizi sevdiğini görmemiz daha sonra buna mukabil O’na sevgimizi nasıl göstermemiz gerektiğini sormalıyız. Örneğin, “Birinin sizi sevdiğini nasıl anlarsınız?”, “İnsanlar size sevgisini nasıl göstermekte?” gibi sorularla başlanabilir.

4. sınıf, 3. ünite (Peygamberlerin Sevgisi) başlığı, “Hz. Peygamber Sevgisi” şeklinde yeniden kurgulanması daha uygun olurdu. Çünkü tekilden çoğula, yakından uzağa gidilmesi daha uygun olur. Peygamberler, inanç konusunda ve kıssalarla ilgili iki farklı üniteye zaten ele alınıyor. Olay biraz dinlerarası diyaloga da kayıyor. Zaten konu öğrenme öğretme uygulamasında (4.3.1) Hz. Peygamber üzerinden götürülmeye çalışılmış.⁵⁰ Hz. Peygamber Sevgisi, şeklindeki başlık geleneğimizde de yeri olan “Allah ve Resulünü her şeyden daha çok sevmek” anlayışına da daha uygun olur. Eski programda olup da (5. sınıf 4. ünite olarak), yenide yer almayan “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” ünitesi, bu üniteye göre daha işlevsel ve gelişim düzeyine daha uygun görünüyor.⁵¹

4. sınıf, 5. ünite (Haklar ve Sorumluluklar), eskiden lisede ele alınan bir konu idi.⁵² Mahremiyete yer açmak için öne çekilmiş bir ünite görünümünde. Halbuki eski program (2018), mahremiyeti

⁴⁹ A.g.e. 23

⁵⁰ A.g.e., 27.

⁵¹ 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 24.

⁵² 2010 Ortaöğretim DKAB Programı, 65.

(5.3.1) konu başlığı bile yapmadan ele almış.⁵³ Ünite bu haliyle seviye üstü görünüyor.⁵⁴

5. sınıf, 2. ünitenin (Namaz) eski yeri (6. sınıf) daha uygundu. Bundan önceki tüm DKAB programlarında konu 6. sınıfta yer almakta idi.⁵⁵ Daha öncesinde (5. sınıfta) yaygın olarak yapılan bir ibadet olan oruç önce konu olarak ele alınır sonrasında (6. sınıfta) namaz ele alınmakta idi. Ayrıca ünite sonlarında verilen sure ve dualar itibariyle kunut dahil namaz kılacak kadar sure ve dua öğrenilmiş oluyordu. Burada belki de ortaokula başlangıcın eskide 6. sınıfta, yenide ise 5. sınıfta olduğu düşünülerek bir tasarruf yapılmış olabilir. Üniteye namazın çeşitleri olarak farz, vacip nafile ifadelerine yer verilmiş,⁵⁶ eski programda da aynı şekilde yer almakta.⁵⁷ Nafile kelimesinin toplumda yaygın olarak kullanılan anlamı dikkate alınarak daha kitabi olan 'Sünnet' kavramı ile değiştirilmesi gerekir. Hatta konu biraz da sünnetin hafife alınmasına dahi kaymaktadır.

Ayrıca niçin namaz kılmamız gerektiği, namazın külli bir şükür olduğu ifade edilmeli. Köprü kurmada biraz değinilmiş, öğretme-öğrenme uygulamalarında (5.2.3) namazın insana kazandırdıkları bağlamında ele alınıyor. Fakat burada verilecek olan, insanların verilen nimetlerle tabir caizse ücretini baştan aldığı, ona mukabil ubudiyetle mükellef olduğudur. Bu husus genişletilerek öğrenme çıktılarına girmelidir.⁵⁸ Üniteye farz, vacip gibi kavramlara yer almakta, bunun için ön öğrenmelerde efal-i mükellefin olarak ifade edilen kavramsal çerçeve verilmeli. Örneğin 4. sınıfta çok ayrıntıya girilmeden verilebilir. Aslında 4. sınıf DKAB ders programı; tıpkı ilk ünitesinde olduğu gibi dinle ilgili o seviyedeki öğrencinin çokça karşılaştığı kavramların, dinin genel konularının kısaca ele alındığı bir konumda olmalı.

⁵³ 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 23.

⁵⁴ 2024 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 34-38.

⁵⁵ 1982 ve 1992 programlarında 4.sınıfta da namazla ilgili bir giriş ünitesi vardı. Ama 6. sınıfta daha genişçe ele alınan bir ünite de yer almakta idi.

⁵⁶ Öğrenme-öğretme uygulamaları, DKAB.5.2.1'de.

⁵⁷ 2018 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 27.

⁵⁸ 2024 İlkokul ve Ortaokul DKAB Programı, 45.

5. sınıf, 4. ünite Peygamber Kıssaları,⁵⁹ daha önce (1982, 1992, 2006 programlarında) bu şekilde topluca bir üniteye verilmiş, sonra vazgeçilip (2010, 2018 programlarında) sure ve dualar gibi sınıflara dağıtılıp ünite sonuna konulmuştu. Bu da öğretmenlerden gelen geri bildirimler neticesinde olmuştu. Şu anda yine topluca bir üniteye verilmiş ve 15 yıl öncesine dönülmüş. Akılda kalıcılık ve karıştırılmama adına ve daha önceki geri bildirimlere istinaden sınıflara dağıtılmasını daha uygun görmekteyiz.

5. sınıf, 5. üniteye (Mimarimizde Dinî Motifler),⁶⁰ caminin de bir mimari eser olmasından hareketle dinin kültüre etkisi alanındaki mimari başlığı buraya getirilmiş. Asıl verilmek istenenin cami olmasından mimarimizdeki dinî motifler neredeyse camiye indirgenmiş. Özellikle cami ele alınmış. “Camilerin bölümleri ile ilgili ölçüt belirler.”, “Kültürümüzde yer alan cami örneklerinin benzer ve farklı özelliklerini listeler.” “Dinî mimari ile gerçek hayat arasında ilişki kurma” gibi abartılı süreçlere girilmiş. Bu haliyle Sanat Tarihi dersi ünitesi gibi durmakta ve seviye üstü bir konumdadır.

6. sınıf, 2. üniteye (Ramazan ve Oruç), 4. konu başlığı, “Bir Dua Öğreniyorum: İftar Duası” olarak verilmiş.⁶¹ Sanki bir tane dua varmış da onun verilmesi gerekiyor gibi algılanıyor. İftar için farklı dualar yapılabilir. Programa ilk defa girdiği için ne kastediliyorsa gerekli açıklama yapılmalı. Verilmesi düşünülen bir dua kastediliyorsa onun belirtilmesi gerekir ki bizce böyle bir şey kastedilmesi ve verilmesi yanlış olur. Çünkü iftar için dinen zorunlu bir dua yoktur.

7. sınıf, 3. ünite (İslam Düşüncesinde Yorumlar), DKAB.7.3.2. öğrenme çıktısı süreç bileşenlerindeki b, c, ç maddelerinde geçen yüklem birbiriyle yakın. Çünkü c’de geçen tasnif; sınıflara ayırma, bölümlendirme, sınıflandırma, sıralama anlamındadır. Yani diğer maddelerdeki ayrıştırma ve listelemeyi de kapsar, düzeltilmeli. Ayrıca ünitenin içerik çerçevesinde Alevilik ayrı bir başlıkta verilince diğer tasavvufi oluşumlardan farklı gibi anlaşılıyor. Halbuki

⁵⁹ A.g.e., 51-54.

⁶⁰ A.g.e., 55-57.

⁶¹ A.g.e., 63-65.

öğrenme-öğretme uygulamalarında (DKAB.7.3.3) diğer tasavvufi oluşumlarla aynı düzlemde verilmiş.⁶² Alt başlıklarının çok olmasından ayrı başlığa alınması anlaşılır ama farklı anlamlar çıkmasına da neden olabilir.

7. sınıf, 5. ünite (Yaşayan Dünya Dinleri),⁶³ ortaokul için yeniden oluşturulmuş bir ünite. Çünkü eski programda ilköğretimde üniteler arasından çıkarılmıştı. Yeniden konması ile programın dinlerarası açılımlı olma özelliğini oluşturmuş oluyor.

8. sınıf, 2. ünitenin (Zekât ve Sadaka),⁶⁴ 7. sınıfa alınması gerekir. Çünkü öğrenciyi 7. sınıftaki Hac'dan daha fazla ilgilendiriyor. Hacı ne kadar öğresek de gitmeden öğrenilmiyor. 8. Sınıf biraz da sınava yönelik çalışma sınıfı olduğu için daha önemli gördüğümüz konular ön sınıfa çekilebilir. Öğrenme çıktılarında (DKAB.8.2.1.) "Zekât ibadetini gözlemleyebilme" ifadesi kullanılmış, zekâtın gözlemlenmesi kolay bir şey değildir. Çünkü genelde açıktan verilmez. Süreç bileşenlerinden anlaşıldığı kadarıyla yine tercüme bir kavram olduğu anlaşılıyor. Aynı öğrenme çıktısının süreç bileşenlerindeki a ile b maddeleri yer değiştirmeli. Çünkü önce bilgi toplar, sonra ölçütleri açıklar. Bir anlamda ölçütler de bilgilerin içindedir.⁶⁵

Ortaöğretim programına baktığımızda biz yine eski alan bazlı bakışımızla neye ne kadar yer verilmiş görmeye çalışacağız. Ama alan bazlı programdan ünite bazlı programa geçilince (2018) verilecekler konusunda zihinlerin net olmadığını görüyoruz. Belki de alanlararası konuları daha rahat ele alabilme adına böylesi bir yola girildi. Gençlerin ihtiyaç duyduğu konular programa dahil edilmeye çalışılmış ama nereye, nasıl ve ne kadar konulacağı konusunda netlik görülüyor. Kısaca eski programdan yeni bir program çıkarılmaya çalışılmış ama katma/karıştırma ile uygun bir zemine oturtulamamış. Bazı ünitelerin başlığına bakılınca alanı bilenler bile, burada ne işlenecek acaba diye sormaktan kendini

⁶² A.g.e., 89.

⁶³ A.g.e., 96-98.

⁶⁴ A.g.e., 103-106.

⁶⁵ A.g.e., 104.

alamıyor. Alan bazlı anlayış devam etseydi en azından şu alana şu kadar yer vermeliyiz gibi bir anlayışla daha düzgün bir program çıkarmamız mümkün olurdu. 2005’de başlayan alan bazlı programların bizce eksiği her sınıfta illa bir ünite çıkaracağız zorlaması idi. İhtiyaçlara ve ağırlığa göre ünite sayıları değişebilirdi. Hatta alanlararası kalan üniteler için yeni bir alan bile oluşturulabilip sistem rahatlatılabilirdi.

Yeni ortaöğretim DKAB programını eskisi ile kıyaslamak adına dersin alanları açısından baktığımız zaman şunları görmekteyiz: İnançla ilgili 6 ünite var. İbadetle ilgili 1, Hz. Muhammed’le 1, Kur’an’la 4, ahlakla 2, kültürle ilgili 6 ünite yer almakta. 2018 programında ise inançtan 5, ibadetten 1, Hz. Muhammed’den 2, Kur’an’dan 3, ahlaktan 2 ve kültürden 7 ünite yer almakta. Buna göre Hz. Muhammed ve kültür alanları birer ünite artarken; inanç ve Kur’an alanları birer ünite azalmış; ibadet ve ahlak alanlarında ise bir değişiklik olmamıştır. Buradan eskiye göre abartılı bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. İnanç ve kültür alanı ile ilgili ünitelerin diğerlerine göre açık ara önde olduğu gözükmektedir.

Sınıflar, üniteler ve konular bazında programa bakacak olursak; 9. sınıf, 2. ünite (İslam’da İnanç Esasları), 1. konu başlığı (İman ve İmanın Mahiyeti)⁶⁶, İHL Akait dersindeki bir başlık (İman ve Mahiyeti). Burası için çok muğlaklık içeren seviye üstü mahiyette. Başlığın öğrenme çıktısı ve süreç bileşenleri (DKAB.9.2.1.) de muğlaklık içermekte ve kastedilenler net değil. Örneğin “iman ve iman mahiyetiyle ilgili merak ettiği konuları tanımlar.” ifadesi düzeltilmeli. İnsan merak ettiğini sorar, araştırır, tanımlayamaz. Yine tercüme bir kavramla karşı karşıyayız. Bunun gibi çok yerde çıktı ve süreç ifadelendirmeleri ve sıralama ile ilgili genel bir sıkıntı var. Ayrıca 2. konu başlığı olan “İslam’da İman Esasları” ifadesi düzeltilmeli (iki yerde daha geçmekte).⁶⁷ Çünkü genel kullanım “İslam’da İnanç Esasları” veya “İmanın Rükünleri” şeklindedir. Halk arasında da yaygın olarak İslam’ın şartları ve iman rükünleri şeklinde kullanılır.

⁶⁶ 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, 21.

⁶⁷ A.g.e., 21-22.

9. sınıf, 4. ünite (İslam'da Ahlak İlkeleri), 1 ve 2. konu başlıkları; "İslam'da Ahlakın Mahiyeti" ve "Ahlakın Temel Unsurları"⁶⁸ başlıkları felsefi, muğlak seviye üstüdür. Ünitenin eski programdaki şekli (10. sınıf, 4. ünite) muhafaza edilse daha iyi olurmuş.⁶⁹

10. sınıf, 1. ünite (İslam'da Varlık ve Bilgi) verilen; "İslam'da Bilgi ve Bilginin Kaynakları" ile "Allah-Âlem İlişkisi"⁷⁰ başlıklarının aynı üniteye yer almasının ilgisi kurulamamaktadır. Bunlar bağımsız başlık olmaktan ziyade eski programda olduğu gibi iki ünite aslında.⁷¹ Katma/karıştırma dediğimiz tam örneği olarak görülebilir.

10. sınıf, 3. ünite (İslam'ın Evrensel Mesajları) sadece üç mesaj verilmiş; adalet, eşitlik ve barış. Bu kadarla yetinilmesi anlaşılmalıdır. Doğruluk, ahde vefa, insanın saygınlığı, emaneti koruma, ehliyet/liyakat vs. göz ardı edilmiş görünüyor.⁷²

Yeni ortaöğretim DKAB öğretim programına inanç konularından ikisi alınmış: 10. sınıfa Allah ve 11. sınıfa kader. 9. Sınıfta ise genel bir inanç (imanın mahiyeti) konusu var. Burada hangilerinin verileceğinden veya inanç esaslarının hangileri olduğundan bile bahsedilmemiş.⁷³ En azından ahiret ve nübüvvetin de ortaöğretim programına eklenmesi gerekir.

12. sınıf, 1. ünite (Kur'an-ı Kerim); Kur'an'ın mucizeliği, benzerinin yapılamayacağı konusuna girilmeli. Mucizelik yönleri ile örnekler verilmeli. Kur'an'la ilgili birçok tereddüdün ortaya saçıldığı bir ortamda çok elzem bir konu olarak görüyoruz. En uygun yer olarak öğrenme-öğretme uygulamaları (DKAB.12.1.3) görünüyor.⁷⁴

12. sınıf, 3. ünite (Güncel Dini meselelere) güncelliğini önemli

⁶⁸ A.g.e., 29.

⁶⁹ Ünite eskide 10.sınıf, 4. ünite (Ahlaki Tutum ve Davranışlar) olarak yer almakta. Bk. 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, 23.

⁷⁰ 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, 37.

⁷¹ Bk. 2018 Ortaöğretim DKAB Programı, 15, 20.

⁷² 2024 Ortaöğretim DKAB Programı, 45.

⁷³ Bahsi geçen 9. sınıf, 2. Üniteye daha önce değinmiştik.

⁷⁴ A.g.e., 79.

ölçüde koruyan “boykot” eklenebilir.⁷⁵ Madem güncelden bahsediyoruz marka model ismi vermeden genel anlamda dinî boyutu ile yerli ve millî markaların desteklenmesi, reklamlarla yapılan aldatmacalara itibar edilmemesi boyutu ile verilebilir.

7. sınıfta olduğu gibi 12. sınıf, 4. ünite (İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar) de “Alevilik Bektaşilikte Erkân ve Temel Kavramlar” ayrı bir başlık olarak verilince diğer tasavvufi oluşumlardan ayrı gibi anlaşılıyor. Halbuki öğrenme-öğretme uygulamalarında (DKAB.12.4.3) diğer tasavvufi oluşumlar ile beraber yer almakta.⁷⁶ Farklı anlaşılmalara da yer verilmeden eskisi gibi altbaşlık olarak devam etmesi daha uygun olur.

Sonuç ve Öneriler

İhtiyaçlar doğrultusunda öğretim programlarının yenilenmesi kadar doğal bir süreç olamaz. Fakat bu gerçek bir ihtiyaç olmalı. Bu anlamda Cumhuriyetimizin 100. yılına girmemizin öğretim programlarının yenilenmesinde nasıl bir ihtiyaç doğurduğunu anlamakta zorlanmaktayız.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile eğitimimiz adına yerli, millî, köklerimizle barışık ve yeni bir dil geliştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu olması gereken normal bir süreçtir. Fakat bunun iyi çalışılmış, ayakları yere basan, aceleyle getirilmeyecek de bir yönü vardır.

Öğretim programlarında; sadeleştirme, yetkin ve erdemli insan söylemi ile ortaya çıkan çalışmalarda sadeleştirmeyi en azından DKAB dersi adına göremedik. Beceri ve değer yüklemesi konusunda ise bundan önceki programların da bu söylemleri kullandığını ve geline süreçte yoğun ihtiyaca binaen bu söylemlerin daha kuvvetli bir şekilde gündeme getirildiğini görmekteyiz. Demek ki söylemler yetkin ve erdemli insan yetiştirmeye yetmiyor.

Programa gelen en önemli eleştirilerden biri pilot deneme süreci geçirmeden uygulamaya konulmasıdır. Askı ve eleştirileri değerlendirme süreci de kısa tutulmuştur. Öğretmenlerimiz ve

⁷⁵ A.g.e., 86.

⁷⁶ A.g.e., 91.

kamuoyu da yeterince bilgilendirilip aydınlatılmamıştır.

DKAB adına programın yeterince çalışılmamış olduğunu ifade edebiliriz. Örneğin alan becerilerinin, beceriler arası ilişkilerin hazırlanmaması; öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinde yer alan bazı ifadelendirmelerin meramı ifade etmede yetersiz kalması; ünitelerin özensiz bir şekilde birleştirilmeye gidilmesi; bazı önemli ünite ve konuların çıkarılması, buna örnek olarak verilebilir.

Araştırmamız çerçevesinde şu önerilerimiz de ilgililerce değerlendirilebilir:

1. Program madem bir deneme süreci geçirmeden uygulamaya alındı. En azından her eğitim-öğretim yılı sonu uygulamanın sonuçları alınıp ona göre düzenlemelerin yapılabileceği bir anlayışa geçilmelidir. Bu süreçte yapılacak değişiklikler gerekçesi ile kamuoyu ile de paylaşılırsa daha şeffaf bir süreç işletilmiş olur. Hatta burada şöyle bir süreç işletilse daha doğru olur kanaatindeyiz: Geri bildirimleri alan ekip bu doğrultuda yapılması isteneni o alanın öğretmenleri ile paylaşıp oylama sonucu karar verse daha katılımcı ve şeffaf olur.

2. Tüm tarafların öğretim programlarında yapılan değişikliklerle ilgili bilgilendirilmesi gerekmektedir.

3. Program ortak metninde yer alan ve tüm öğretim programlarına yerleştirilen; değer, beceri, eğilim ve ilişkilendirilmelerin önce ders kitaplarına sonra da ders işlenişlerine yansıtıldığı iyi takip edilmelidir. Yoksa eski programlarda olduğu gibi söylemde kalmış olur.

4. DKAB öğretim programına ortak metinden alınarak yerleştirilen; değer, beceri, eğilim vs. kodlarının neyi ifade ettiği program girişinde bir tablo şeklinde verilse inceleyecekler için başka bir metne ulaşmadan problemi çözmeye yardımcı olur.

5. Son olarak, hata olarak gördüğümüz birçok hususu bu çalışmamızda; alana katkı sağlamak ve düzeltilmesi adına paylaşmış bulunuyoruz.

Kaynaklar

Akpınar, Burhan. *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*. Ankara: Data Yayınları, 2017.

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 1999.

ERG. *Eğitim Askıda (Eğitim Reformu Girişimi'nin Millî Eğitim Bakanlığı Taslak Öğretim Programları İnceleme ve Değerlendirmesi)*. Mayıs 2024=
https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2024/05/EGITIM-ASKIDA_ERGnin-MEB-Taslak-Ogretim-Programlari-Inceleme-ve-Degerlendirmesi.pdf

<https://odsgm.meb.gov.tr/www/turkiye-yuzyili-maarif-modeline-iliskin-genelge-yayimlandi/icerik/1261>

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/icerik/598>

<https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-yuzyili-maarif-modeli-yeni-mufredat-taslagi-kamuoyunun-gorusune-acildi/3203008>

<https://www.habervakti.com/9-uzman-81-ilden-260-stknin-destegiyle-mufredat-degerlendirme-raporu-yayimladi>

<https://www.meb.gov.tr/bakan-tekin-yeni-mufredati-onayladi/haber/33871/tr>

<https://www.trthaber.com/haber/egitim/bakan-tekin-yeni-mufredat-kademeli-uygulamaya-gececek-842017.html>

Komisyon. *DKAB Öğretim Kılavuzu 4, 5, 6, 7, 8*, Ed. M. Şevki Aydın. Ankara: MEB Yayınları, 2002.

Komisyon. *İlköğretim DKAB 4, 5, 6, 7, 8*. Ankara: MEB Yayınları, 2002.

MEB DÖGM. *DKAB Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: 2018=

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim.pdf

MEB DÖGM. *İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: 2010=

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174424_DinKulturu_4-8.siniflar_2010.pdf

- MEB DÖGM. *İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: 2006.
- MEB DÖGM. *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: 2005.
- MEB DÖGM. *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: 2010=https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_10/09164821_DinKulturu_9-12.siniflar_2010.pdf
- MEB DÖGM. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: 2018.
- MEB DÖGM. *İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: 2010.
- MEB TTKB. *Cumhuriyetimizin 100. Yılı Eğitimde Geleceğe Bakış Raporu*. Ankara: 2023.
- MEB. *DKAB Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: 2018=https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ilkogretim.pdf
- MEB. *İlkokul, Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu DKAB Öğretim Programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf)*. Ankara: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2024= Askı program: <https://gorusoneri.meb.gov.tr/>; Yayınlanmış program: <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. *Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı, (9, 10, 11 ve 12. Sınıf)*. Ankara: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2024= Askı program: <https://gorusoneri.meb.gov.tr/> Yayınlanmış program: <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. *Tebliğler Dergisi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 29 Mart 1982, C. 45, Sa. 2109, 155-161.
- MEB. *Tebliğler Dergisi*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 13 Nisan 1992, C. 55, Sa. 2356, 219-235.
- MEB. *Tebliğler Dergisi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, Ekim 2000, C. 63, Sa. 2517, 911-978.
- MEB. *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. Anka-

ra: 2024.

Paksoy, Hatice Büşra vd. Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu DKAB 5. Sınıf, Ankara: MEB Yayınları, 2024.

Şimşek, Muhammed Emin vd. Ortaöğretim DKAB 9. Sınıf Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları, 2024.

Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Alkım Kitapçılık, 1996.

Yaşar, Mehmet. *Din Öğretiminde Alevilik Açılımı*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024.

| Mehmet Yaşar